

Auhinnatöð, 1922.

367195-

1

Föhner, Gustav Theodor

Föhner Gustav-Theodor, Schid. no.

367 195

1

1. det. 1928a. kolmanda au-
hinnu hääritliseda Inangio-
saad (s.o. kütuskirj)
Antas: Stid jar. Guntaw Theodor
Tohwer

Tartu ülikooli Sekretär / Kaude

Kuidas hindasid eestlased ja
liivlased ristiusku „Läti
Hindresu kroonika“ järel

Enne, kui käesoleva ülesande
harutamisele astuda, pean siisehitatuse
teema, kus oleks ära fähendud
need mõisted, mis selle teema
lahendamise juures tarvis lähemad
ja misama ka ajalooline
moment Baltimaal „Läti Hindresu
kroonika“ tekkimise ajal,
see on XII aastasaj. teisel poolel.
Et siis, teema järel, Rake

D 322 151

Selleaegse soome roots rahvaste
 usunditega tuleb tegeenist teha,
 eestlastega ja liivlastega, siis
 on suure määra lähemelt
 ära määrata, kus need rahvused
 ja ka nende ümbritsejad sel ajal elasid,
 see on, kus nende asupaigad olid
 ja missugune oli üldine seisus
 siin maal. Eestlastel elasid
 niidest bestid Wabariigi territooriumil,
 nii kei maannemad, nii ka
 saartel. Liivlaste eluskohad
 ulatasid maaribe mööda mõnesümne
 merest laiuselt kuni Kiia lake
 kallast mööda, niidest
 Häädemeeste kihelkonnast karkakes
 kuni Windawi jõe suuni, idapoolset
 piiri kuni Kokenhuseni ja
 lõunapoolset kuni Mitawi linnadeni

erwates. See rahvus on nüüd kadunud
 maa pealt, ainult riismed,
 paari talande hinge ümber, on
 Kuremaa lääne-põhja pooltes nurkades
 järele jäänud. Need ülevaadinimetud
 rahvused panimead niiselt riistalejatele
 lastele vastu, kuna teised, nagu
 lätlased, kogu kergesti alla andisid.
 Teistest rahvustest, kes ka Baltimaal
 sel ajal elasid ja kellest eestlastel
 ja liivlastel kokkupuutumised
 olivad, oleks järgmised
 nimetada: Riia lähedest lõunas,
 liivlaste taga, nüüdse Kuremaa
 läänes osas, Pilteni ja Kasexpoti
 linnade ümbruses, leidusisid
 kurelaste arupaigad. Wendenest
 lõunas ja idas, Mitawi ja Braunke
 linnade ümbruses, leedulastest
 Jüüna jõeni ulatid olgallid

Sündest ida poole, nüüda Düüna
 pehmat Kallast Kivi Düneburg;
 linnani, elinwad seloonid. Sündest
 põhjapoolse maa, liinlastest idas,
 Düüna jäest eestlasteni,
 maasunnad: Ugrihissa, Tutteni, Düneburgi,
Wõnnu ja ka osalt Walga, oli
 lätlaste käes. Koigil nimetatud
 rahwastel leidusiwad oma maasunnad
 ja wenemad, ka maakondline
 jaotus. Nii, liinlaste maa
 lauges nelj: jakku: lõunest alates
 Düünamaa, siis Koivamaa ehk Toreida,
 Udumaa ja Metrepool. Eestlaste
 maasunnad olid: Ugri, ehk
 nüüdu Tartumaa, Sakala, Suotaguse,
Järnema, Harjumaa, Wirumaa,
Alutaguse, Rotalia, ehk Gäänemaa

ja Laaremaa. Tähtlaste maakonnad
 olid: Antine, Rootula, Trikatna
 ja Tolowa. Baltimaad sel ajal said
 tähtsat osa etendama kaubamaretuse
 suhtes jääne ja Ida Euroopa
 vahel. Kaubateel Lääsmaad
 raudadest Idamaadest oli
 juba eelmise aastatuhande
 lõpul ahtaw. Tähtjas selle poolt oli
 Wisbi liin, Ojamaa saarel, mis
 Lääsa kaubaliinade ühisuse,
 nõnda nimetatud, foldus hanseaticum'i
 keskpunktiks Idamaade suhtes oli.

Üleüldine seisukord selleaegses ristiusu
 maades oli järgmine: "Pärsja rahvusest
 pühas Rooma riigis" kelle osana
 ka Baltimaad peale ristiusu

simeetoomist esinesivad, oli
 valitsemas ka rekordne võimusead,
 ehk dualism paavsti ja Keisri
 võimude vahel. Keiser sai
 paavsti käest krooni ja selle aegse õpetuse
 järel, sai ilmalik võim oma
 võimude vaimulikult võimudest,
 nagu kuni oma valguse pärikeselt.

Viimasest võimude dualismist
 Annistavad ka selle aegsed raamatud,
 nagu "Sachsenspiegel", mis
 1220 - 1235 oli juba säetud,
 kus üeldud on, et Jumal andis
 Kaks mõisa, ühe paavstile,
 teise Keisrile. Natusest pärast poole kirjutatud
 raamatus: "Schwabenspiegel" räägitakse
 ka kahest mõisast, mis Jumalast

mõlemad on paavstile antud ja
 paavst ise alla teie keisrile
 andnud. Mõelkade all mõeldakse
 siin mõinusti. Seega, dualism
 oli kirism ja riigi mõinust
 ireloomulikk nähtus sel ajal, kus keiser
 ja paavst katsu andmist woli
 käsiast mõistlenud, ja keiser,
 kui advocatus ecclesiae, pidas
 ennest kõige sellepärast ristiusu maade
 waliFrejari.

Teale selle, islami pealetungimise
 ja ristiusuõdade tagajärjel, oli lähemas 7000
 2 (Rööma) katoliiku kirik suurend
 2 maadlad kaotanud, ja et
 seda kahju tagasi võtta, oli
 paavst nõus arwamaid kusejil Euroopa
 munnemaal niimugust kottu elida ja

Sellers parajaks juhtumiseks
 awanes missiõnitsõo Baltimaadel
 ja nende Rooma kirikull ja ka
 Keivvile allakaitseks. Rooma
 paawst oli sel ajal oma võimuu
 kõrguse tipul, iialgi ei olund
 ja nii rahwaste meeleid
 weldanud, kui ristitõdade
 ajal. Kuid igal võimuel on ka
 oma marginõljed vlemes, nagu
 see ajõloos alatizens nähtuzens
 on saanud. Witama ilmutanid
 need marginõljed. Rooma kiriku võimuu
 juures, sest on isika wõng tõde, et
 liig suur tõus igal võimuu
 raisku ajal. Nii oli ka Rooma kiriku
 oma eksistõtetuste ja malitõsure
 ahmuse mõjul põhjoni ära rikutad. Ja

oli muutunud oma õige eluse,
 armastuse õpetuse, otsekoheseks
 vastandiks. Palestiinas alles,
 ristisõdijad, kelle muutudes
 islamiga, olid ka nende toole
 usu laiali laotamise viisi, tule ja
 mõõgaga, omenud, ehk küll Kristuse
 sõnades Teetruule on üeldud,
 mõelka mitte tarvitada. Seda
 näginvaldset ristiusu laotamise
 meetodi tarvitand ka ristisõdijad
 eestlaste ja liivlaste juures, kus selle jaoks
 üegi vaimulik sõjavägi, ordu
 ehk „Fratres militiae Christi“ asutati,
 mis pärast pool kuusi aega: „Fratres
 de domo sanctae Mariae Teutonicorum
 in Jerusalem“, kes ülem raudriietes ja
 sõjaväestus olid. Rahatõrki

Kõige külmatum element
 pääsis sellese mainulisku
 rõjavärke ja neile trüütadi,
 et nad paganatega sõdielus
 ristiusu laialilantamisel
 pärast taewe õndsust võinud
 teenida, sellega siis sees
sesama, mis istami lipukirjaks
 sõdades eli. Wiimugusel
 pühjani moonutatud kujul
 trüüdi meie esimanelele
 ristiusku, millega ta kõrge
 väärtus ära hämitadi, ta
 kuulutus paganatele wastikus
 tehti, nagu meie seda

Ka „Täti Hindreku Kroonikas“

leiamis

Parsa missioon tuli
 eliootsa meie esivanemate
 juurde rahuliseks kujul, nagu
 „Täti Hindreku kroonikast“
 seda näha on, kus muuga
 meinkardi liimlaste
 juurde ilmumist räägitakse,
 see on esimeses peatükis. Parsa
 kaupmeeste aetud radadel, kes
 esimesed sõidemed Pansamaa,
 isäriani tema osa Westfahleni
 ja Baltimaade vahel sõlmisid,
 ilmus ka pärast järel sõjaline
 jõud ja maade võitmisel tung.
 Majandusline kasvupüüel, äri-ajamisest

see, Kaubaturu ostmise,
 on alati maade ära võtmistes
 mõjuvateks teguriteks plund.
 Et see ka meie maal ja meie
 erivanemate juures nii on
 kindinud, seda leiame meie
 viimastest alghallikatest,
 nagu „Liv-, Est- und
 Kurländisches Urkundenbuch“
 F. G. Junge antud, kus dokumentide
 leidub maaisandate, see on jirskappide
 ja ordumeistrite nõupidamistest
 majandusliste asjad üll, nagu,
 näituseks, viimase raamatus
 N:o N:o 2293, 2452 ja paljud
 teisi

Aruades meie erivanemate ja
 wana liinlaste ristimise

Kõige suurem
 ühe?

hindamiseks; pean tähelepanu
 veel mõne sõnaga selle
 jaoks käsitatama „Läti Hindreku
 Kroonika“ kohta. Meie erivanemad
 ei ole meile ühtegi kirjeldava
 dokumenti oma selleaegse tegevuse
 ja kultuuri kohta meile jätnud.
 Ei ole neil ka mingisugust
 glomerust ega Ovidiust seund,
 kes oma töödles oleks erivanemate
 väinuvate ja unudat meile
 mälestuseks jätnud. ~~Siiski~~
~~ühes~~ ainsamaks ja tõenäolisemaks
 muistse ja kirjeldust meile
 erivanemate kohta, tuleb „Läti
 Hindreku Kroonikat“ pidada.
 Tema autor, eestlaste ja lätlaste
missionaar, preester Hindrek, kirjeldab

Seal aja järsku 1184 kuni 1225
 aastani, mis sisaldab nunn
 seas ka eestlaste ja liivlaste
 vabaduse kaotamisest ja
 ristiusu meie maale toomist
 Seal üleskirjutatud lužude ja
 Lühenduste tõenäolisusest
 annab autor kahekümne üheksanda
 peatükis, üheksanda paragrahis,
 (ehk lühidalt XXIX, 9, mistõtt
 kirjutas ta edespidi saan nii pea
 kirjelduses tarvitamaks.)
 Järgmine tunnistus: ja on
 alati tõtt kõnelema, ehk seda,
 mis ta ise mitte näinud pole, on
 nende käest kuulnud, kes seda
 ise näinud. Tema püüd on
 alati tõtt kõnelema

Kui Modena piiskop Wilhelm
 1225 aastal meile maale
 legaadina paavsti poolt oli
 saadetud, piiri tüüsiid
 lahendamaks, siis oli Zindren
 temal Tölziss aland, kolm
 teeronda mööda maad ümber teinud
 ja esimesel ja kolmandal oma
 teerondadel ka ~~teinud~~ maad piiratud.
 Oma kroonika oli Zindren
 piiskopi Alberti käsil kirjutanud
 selle eesmärgiga, et see kirjutöö
 pidi paavsti ette kantud saama
 ja sellega Alberti tegevusest
 tunnistust andma, mille
 tagajärjeks viimane peapiiskopi
 nimel loatis saada. Sellega
 on siis ka seletatav see asi, et

Hindera onas kroonikas
 kõige rohkem esberti passis
 märgi paista, enam sõdadest
 kirjutas, aga eestlaste ja
 liivlaste riisumise eelu, nende
 usundi, enam vähem järelpanemata
 jättis. Treäranis vähe leidub tema
 kroonikas meie enivanemate
 usundi kohta. On küll üsnipud
 kohad allmas, kus sellest ena
 teisest usundi kohta puuduwast
 kindlusest räägitakse, kuid
 jäie liirka pilksi on roimata
 selle läbi ette kujutada. Tealegi, on
 Hindera kirjeldused eestlaste
 usundi asjus on üldist laadi,
 siiski ka nainuse iseloomuga.
See eestlaste usundist leiame meie
truuistust XXVI, 5, kus on

üeldud, et nad hies Therapistat
 on teinud ja seda appi hüüdnud.
 Eriwanemate suhetest ristiõnne
jaab meil nõne veel eelpool Tallus

Käbliste maadete kujunemisega
 tihedalt võrku põimitud on usutamine.
 Tga rahva waimuolu alguskuju
 kaunab usulist laadi ja nõnda
 oli lugu ka meie eriwanemate
 juures. See kõik, mis meie
 eriwanemate mõtteilmast, tema
 waimusaadustest Auktaw on,
 muutub mõnda wiisi uue
külge. Ristiõnn kuulutajad
 kannad pagaususe mälestust
 wastu formi joosma. Liiski,
 renikus Rooma katoliku usku meie
 maal walitres, hoidis eriwanemate
 umund pea küsti. Pess olid

mitmed põhjused olemas, mis
 ewangeliumi wälja lastasid,
 preestrid ja munkad, ei jõudnud
 inimistele algudel kirigi paljo pagannuse
 mälestusi häwitada, ega
 kaht teine wastu pörkamad
 ilmawaadet ühtle sulutada,
 nii kauget, kui nende oma
 seda tallis.

Enites, ristiusu laiali lastamine
 rojalisel jõuga aratas eniwenemat
 inures wastase meelolu. Tealegi,
 risti röörijat ja müüklit seatas
 paljo kõlbmatu elementi, kes
 rahwaga toorelt ümber käinid.
 Ka Zindrek räägib, kuidas
 sarplased ühtikult külades
 riikumas käinud ja mis
 Zumalat Jänades Jagan talund, kes neid

rahva võrki meelt lasknud
 alandada. Püs meel kümnele
 võtmise ja ülepea kõin teid
 marmud aitarid kaasa rahva
 vastasele meeleolule. Teieks, mis
 ka viise tähtsajis põhjus oli, ei saanud
 esimanevad ewangeliumi rõna
 vna muareelles muuldo, sest
 preestrid ei osanud rahva keelt
 teemistat kirikutes peeti ladinna
 keeles, mida rahvas ei osanud
 Ja oli küsisõnemat, ja kui
 midag. falle paks tumbiti,
 mis olid need ühnikud
 laused usutunnistusest,
 mille täendust tahavad
 ei mõistnud

„Gäti Hindereu proovika“, nagu

juht eelpool oli tähendud,
 mahutab eneses sündmuste
 kirjeldusi 1184 kuni 1221 aastate
 kroonika kirjeldat omas kalurühmades
 peatärki ja neis on luualet
 jaolt kirjeldud kalur piiskopi
 Tegewurest Balsimual, see on Meinhardi,
 Bertholdi ja Alberti. Kuna
 kaks esimest piiskopidell
 ainult paap esimest peatärki
 on tähendud, kirjeldaw koin
 teised Alberti Tegewurst, ja see juht
 nimetatud põhjustel. Esimene neist
 piiskopidest, kes muuzana 1184 ja 1186
 aastate wahel kaupmeeste seltsis
 Düüna jäe äände iluus, oli esimene
 rittium kaulutaja, nim maad ja
 tulund, ainult Kristuse sõna
 pärast, nagu kroonikas üeldud

Tema tegemise ei ole veel
mitte rõjast, vaid võib
nii kuulutada nüüd
rahuliseks. Ta olla ise

liivlaste meelt õppinud ja aastal 1188
ükskülla enimese kiriku ehitanud.

Wassil peale selle kuulutas raamat
ristijõgi Baltimaade vastu ja

teine piisop Berthold tuli

Sassamaalt rõjamaega 1198 aastal ja
liiva linna juures andis liivlastele
merile lahingu, nii et nad hirmu
pärast rahu palusid ja eunast
ristida lastsid ja nad said
mõrva alla pandud. Selle

üündumisega oli muudugi
rahulik misionistöö ning maal jäi
võimatuks tehtud. Järeldus oli
see, et rahva seas kannas rohe

ristiusu wastane meeleolu kasvama,
 sest, nagu kroonikast näha, kei-
 ristivägi jälle koju pööras, võttatimad
 liivalared robe Düüna jõkke,
 võõrast ristiusust enda koduses
 mees maha lüputams. Kulmas
 piirnop esbert, kes 1199 aastal Saksimaad
 ilmus, oli jäiesti riigi ja rüüamees
 ja tuli liivanemalt ja liivalast
 juurde looma katoliiku kiriku
 puuvisid mõõgaga kaitsema, ja
 sellele riin nii kui wainulikku, nika
 ilmalikku võimust rajama, sest
 ordu ja piissopponad olid
 tema arutad. Iga tema rüüaras
 teguwis äratas wastupanekut.
 Mida enam ta oma tegewust
 laiendas, seda rohkem kaswas

vastu kuni jätti auru. Leega iseloomi
 tegevus Baltimaadel ja tema
 misioni töö muutus enam sõjaltiks, kui
 usuliseks tegevuseks. Oma riikide
 läbirääkimiseks maade võitumise
 ruhtes on ta neliteistkümmend
 Ameerika Sarsamaale ristivõidjate
 kogumiseks ette võtnud ja neega
 kroonika nähts, 1200 aastat tuli
 ja Kateriinne kolme laevatäie
 meestega. Jüüna jäe neku, anitas
 kuu ja linna, mille omi ampriidid tege ja
 kuhu ta ka maaria klaostri anitas ja
 hiljem kogu linna ja maa neistri
Maaryall pühendas, nagu see „Teinrici
Chronicon Livoniae“ VI, 4 üldud
 on: „cathedram episcopalem cum tota
Livonia beatissime dei genetricis
mariae honori deputavit“
 Albert anitas sin emaryall

kirilikku iseloomuga riigi,
 mis Preis piirilt sauni Narova jäeni
 ulatas, teega kōim Baltimaale oma
 alla wõttis ja mis oma alevusega
 toetas nelja teguri peal: ristikõdijad,
 rüütlid ordu, laenuriinlised ja
Passa kodanlus.

Armu nüüd "Läti Hindreku
 kroonika" ürsisangä lilele maatlumisele
 eestlase ja liivalaste poolt ristiusu
 hindamise tundes. Eriarves
 järgenemas saan liivalasi maatluma,
 sest et seal ristiusu esimesena
 sai Baltimaadere loodud. Siin oieti
 Kurbloodisens nähtuseid on see, et
 algusline nea mahetord sakslaste ja
 liivalaste mahel arve ristiusu puulutamisega
 rikutis, mis oma udu poolest ometi

rahwaste lepitaja ja ühendaja
 peab olema. Algsel riindis
 see ristium kuulutamise
 liinlaste juures küll rahaliselt ja
 munga meikhardi riinatulekal
 ei oleud liinlaste ja wasta, ega
 ristium wasta mitte waeuulikud,
 nad laskiwad seda risskülas
 kirikut ehitada, ja mõned
 liinlaste laskiwad eures ristida.
 Kuid wasta muutus liinlaste
 rahulik meelesolu ristium wasta waeuulikes
 ja meikhardi katrus neid meelitustega
 ristiuska pöörit. Wii 5, 6, 9 jutustatakse,
 kuidas meikhard liinlaste meelituses
 laskis neile kaitsta ehitada ja
 wellest wisbi linnast meikhardi
 katrus. Need kaitseid riidid
 liinlastele ringitud saama seugallid

vastu võetlemiseks, kui nad endid
 ristida lastavad. Aga kaomina
 kirjutas ütleb: "Kui kaots
 wiimars waluis tai, tagaresinad,
 kes ristitud, tagasi ja kes uuesti
 sündimata, ei võtavad enam ristimise
 vastu". Ja veel selle, I, 9, "Kui
 nad tema, see on meidendi, Maranduse
 ära olivad riimund ja tema
 peret surilatega peetud, ka teda
 enuast wiimars aegapidi omalt
 maalt äis ajada tahtnud; ristimise,
 mida nemad mee teel olivad taanud,
 arwanud nemad Jüüna jäs
 peremil läbi enesest äis heitja
 ja sarramaal tagasi taata"

Pealegi kesama on üeldud ka
 II, 8 : „liiwlased tulles oma
 vihusannadest wälja, walamad
 endid duiina jõe meega ütleks: Siin kesama
 ristimise mee kõige ristimisega jõe wäl-
 les enestest ära, teeme wastu wõetud
 usust endid lahti ja taadame
 äärmisematel parastel järele”. Ja
 IX, 8 räägib selle, kuidas piisnop
 Wolbert hakkis Riist waatama
 minna ümberlasku ristitud liiwlasi ja
 gaatis ette ütles, et teda keegi
 seal wastu wõetaks, mis jõe rannad
 liiwlased põgenema, läksid oma
 naiste ja lastega lootsinutere ja
 wõitnivad Zennewardi pool ülest, mis
 läbi nad selgesti ülest tervistatavad,
 kui wõta nad omast aumugi wastu wõetud
 ristimistest poolitavad ”

Ka $\bar{x}$, 1 räägitarne, kuidas liivlased
 Pulessi mürsti lastele vastu äles kärsitanud,
 neid „Liivi mullt wälgi ajama“ ja
 $\bar{x}$, 5, 7 tnuarne ette kinnu tsoonid
 preestrite vastu. Kuidas ja mit
 miiril niisugune halb kokkuvõte teha wõis
 liivlaste, ristiusu ja tema lastajate
 lastele wälk, selleks wõiwad
 tunnistust anda järgmised kohad
 kroonikast: $\bar{xv}$, 5 on üeldud, et
 liivlased kogusid kokku kõigest
 Liivimaa rajadest „kõrwendonud
 piinoppide poole ja palusid, et
 kristlaste kohused ja isäwõis
 künnes neile wõiks kergitatud saama.“
 Ja $\bar{xvi}$, 3 räägitarne liivlaste wärsu
 tegevusest lastele vastu, „ja mis tulimad
 liivlaste saadikud Iliiga, kes palju

Kaebtan rüütli neendade ülema
 Rodulfi vastu ette toimad, teada
 andes, et nende pällud, heinamaad
 ja rahad neile käest ära olla riisutud.
 Piisop lubas väita neude roovi
 ja nõudis neude poegi pandiks, et
 nemad mitte kristlikust umast
 ei taganeks, „aga nemad ei tahtnud
 pantisi anda, ... maid kristlikku
 usku kõige sarlastega maalt
 maalt ära kaotada.“

Pis XIV, 5 räägitakse, kuidas
 liivalased ja teki rahwaid
 üles kihutanud rittiumi kiriku
 vastu. „Pis on mõned Adia
 liivalased, kes juba aru on rittitud,
 aga täis valssuse sappi allivad,
 Kuura maale läinud ja kihutanud

Kõige selle maa kuu kiriku
 vastu ülese, ja kogunivad
 ühe suure ja suure maa
 kogu " "

Kõigest neist loodud näitustest
 näitab välja, et liivlastel
 vastane meeleolu ristiusu
 vastu tekis juba Cai'ali Paotajate
 ebarohase tegevuse tõttu. [Teinek,
 püüdis liivlastel siis abstraktne
 arusaamine ristiusu Jumalast, kuid
 nad oma kagaurus arusaamise
 järel nagu kehastati nad osalt ristiusu
 Jumalast, nagu see II, 8 näha on,
 kus nad sarlastest maha jäetud
 nikerdatud kuju Jumalaks pidanud,
 " võtnud selle nikerdatud pää
 mu küljest maha, pidanud
 puntra puid kogu, peenivad
 selle pää niina peale ja saatsid

selle parslaste jumala kõige
 ristiusuga äärmisematel Gootlandi
 üle mere järel " Sellest on näha,
 et nende arusaamise järel, oli
 Jumal ja ristiusk Kuigi ühine ja ühine
 objekt, mis, mida muist võis
 ära pesta, jõe laenetas ära saata.
 Teisest küljest, kõige selle
 juures pidamine uad ristiusu
 Jumalat iva nägemata
 olemusena, mida ühegi loodust
keha abil ei saa omalt
 ette kujutada. Mis, nähtuseks,
 on juhtumisel I, 10, kus räägitakse
 wigirikadusest liivlastel ja et
 velsamul ajal ümber Theodorichi
 wili paremini oli kasmanud ja
 et ristiusu Jumal pidi niii hüüdi olema.

Munga Theodorich'i saatuse pidi
 ära etrustatud saama wälge
 hobuse odast ülastumisega
 Selle juures arwanid liimlasel,
 et ristiumi Jumel hobust
 nägemata, kumbel juhib ja
 sellepärast lastsiwad hobuse
 selja ära pühkida, et Jumalat
 maks raputada. Nii on näha, et
 et nende arusaamisest oli ettekerijutud
 Jumalast, kui nägemata ulewusest,
 kuid keda siiski wõida inimliku
 jõuga ümber paigutada kohast, nagu
 miingitugust asja, wõi keegi, mille
 üle inimene wõida tegetada.

Peelsamas on meel üeldud, ühe
 ristiumi liimlasel Jumma kohta: „tema
 sai ristitud ja palwetega Jumala
 noolele antud. Kui ta ära oli

tundud, ulla üs usklik
 liimlane reitome peidroomi
 Kaugusest näinud ja ära tundud,
 kuidas tema hing inglitest
 taeva oli kaalud" Et Hindre
 omi üteluse järel, teme ainet
 tõtt on kõneleund, seda mis ist
 näinud, ja teiste näen muuland, kes
 oma hilmaga hindnusi näinud,
 mis peal siin aletama, et see
 usklik liimlane oma nägemistest preester
 Hindrele jutustas. Paistab
 siin jälle nälgis primäärne
 amsaamike mainust, et seda
 hilmaga näks võib, ja missugune
 arvamine on kultuuri
 algastmetel reismate rahwaste
 juures ette tuleb, kuigi ehk võiks
 seda teisest küljest witsiooniks lugeda

Liivlastele, nagu näha, ei meeldinud
 see mitte, et neile ristiusku
 rõjaga peale suruti, millest
 juba eelpool oli tähendatud.
 Wii II, 5 näeme, et kui
 Berthold rõjamaega liivlaste
 juurde tuli, saatsid nad
 tema juurde saadikuid, kes
 ütlesid: „heid, kes usku
 vastu võtnud, tunni seda
 pidama; teisi meelita rõnudega
 seda vastu võtma, mitte viitsudega.“
 Ka maatenid ristitud liivlased
 rittim ja Jumala peale, kuni
 imetega wäo peale. Wii V, 8
 nägib ajaraamatü kirjütaja,
 ühe nunnaga suuremest Holme
 kihelkonnas ja et ta juurde

Kaane laud lühike alle alund

Selle aja sees, kui usklikud

liimlased türsi juure kaalutamiseks

läinud otsima, Yagan' tules

ehmatenid nad, kui nägid, " et see

mitte inimliku, vaid jumaliku

mee läbi pisemaks oli kasvanud "

Püüaani olen liimlasti
riikimise hindamist ma etemud.

Mis aga meie esivanematesse

puutub, siis nende usundist

kipjutas Gäti Hindrek

meel vähem, mis kellega on

seletatav, et tal seestlaskega

vähem rohkem- puutunud oli,

sest oli ju Hindrek lätlaste

meestes ja elas Timora juu ääres, keda siis

seestlaste maast välgispool ja meie

Keel!

erivanemate juurde aiinult
teerondani ette wõttis.

- Järgnevalt kirjeldusest näeme,
et kristlus ilmus erivanematele
mit maailma awama, aga
ei suutnud wana eest tõrjuda,
waid wõis tihti pagansusega
ühte, kristluse kujundesse
nagu pagansust jälgi jättes.

Et ka meie erivanemad
selle ristiusu puulustajalt
ja ristiusu wasta wäenulikud

olid, seda näeme järgmistest uitelustest
Kromikas, eriti, juhtumisel, kui
eestlaste juurde taadeti preester

- Alebrand, kes hakkas ristiusu
õpetama, XIII, 5: "aga kui
eestlased seda kuulimad, jooksimad

nemad oadade ja mäekade ja
 tema kallale teda rumama. Aga
 mõned vanemad kaitsevad
 teda ja ütlevad: kui meil
 selle pühkopi saadiku ärs tapame,
 kes siis meid veel usub ja
 saadikut meie punde läkitab "

Pis, XIV, 8 räägib eestlaste
 murest võidest Timera juu
 ääres, kuidas eestlased taga ajades
 põzenejaid tappasid ja kristlasi
 neid püüdnud, tappinud ja
 nagu Läti Hindrek ütles: "Kuidas
 meie loodame, märtsinid
 - reksi taema ärs saatnud" ..... "Sis on
 eestlased võinud hesti maakondadesse
 rüüa saanud, et tahavad üns
 rüüa ja üns hing ulla kristlaste

mine vastu" . Teatõnnis XXI

Räägitaru Sakalake Jaadi Kati
tingimistest riiglastele, kus
Jaadi Kad ütlenud, et ualgi ei saada
nemad edespidi kristlikku
uusu vastu wõtma, "minkau kui
maa sees weel üks aastau
ehk küüma pinnuul poistiku
olemas on"

~~Si~~ nagu nendest ~~teodud~~
lausetest "Jäti Glindera Kromilert"
näha on, oliwad esinemenud
risti uusu vastu waeuulikud.
Wad wõtinnud seda uusu vastu, kui
seda wäsi waldrelt neile peall sumiti,
aga kui elud ~~jäll~~ muutuninud,
suis katuninud nad ennast
jäll ristiuusu lahti seha

ühelst niingusest juhtumusest
 on juht XV, 1, kus ühendud
 Kristlaste vägi: sakslased, liivlased ja
 lätlased, Wiljandi ümber piiratud ja
 seal tees olemate sakslastele rahu ettepaneku
 tegid, mis viimased „kooplenivad
 Kautsi ülemal ääre pool, jäädmavad
 endid sõdimele järele valmis
 ja osatasivad oma kisaga
 teotuse võitluse väge”

Taan räägita sellest sellesama
 peatükis, et kui ümberpiiratud
 väge palju kahju kaitsejätel olid
 teinud, küsivad nad: „Parate
 teie siis meel vastu ja ei taha
 meie loojat mitte tunda?” Sellepeale vastasivad
 sakslased: „meie tunneme, et teie

Jumal murem on, kui meid
 jumalad, kes meid on ära võitnud
 ja meid hinge eunast austama
 sundinud; sellepärast palume,
 meile armu anda ja ristiusu
 ikest, nii kui liivlastel ja
 lätlastel, ja meile armulikult
 peale panna "wad lastinud
 preestrid kantsi tulla ristima.
 Aga peale selle wastu rikkunud
 nad selle oma tõutuse ja
 hakkunud mehti wastu rõjaga.
 Peatünnis XII on üeldud, et see
 Geubit näda sunnil eunast
 ristida lassis, kui sattared
 kantsi Geole ära mõtsinud.
 Pim eelpool toodud näitusest
 laistal väljs, et meid esinemenud

Ka ristiusu Jumalat määriliselt
 hindasimead kädä tunnil ja ka ristiusu
 vastu mõtsimead, nagu see XXI, 5
 näha on. Eestlaste pakameelest
 ristiusu vastu räägiti Farso
 meel XXI, 7, kus on juht lätlaste
 (Beerweni kantsi ümberpiiramisest
 eestlaste poolt ja et lätlased
 seal juures küsivad eestlastelt,
 et kas nad ei mäleta, et neudega
 ühe Jumala siise uskurid,
 eestlased, "kui nemad seda
 kuulnimead, leiamead nemad
 pakareis ja pööranimead endid
 kantsi alt ära"

Idari, on näha, et en' meenimead
 Jumalust ürsainsamaks pidamid,
 ja see ürsaius Jumal oli mõis
 rahvastel juures ürs ja see sama

Wii XXIX räägiti, et kui
 - preestrid Deetes ja Ziindren
 tulimad rahvast rittima
 hominapoolsele besti maale, see on Dma
 iit ääde ja Wirumaale,
 siis "teised wirulased aga
 teiste maa jagude reest, kes
 daaulaste ähwarduste pärast riiglaste
 preestrid mitte wasta ei julgenud
 wotta, on daaulased, et nemad
 nende naabrid alinwad, eneste
 juurde kutsumud ja endid
 ristida lasknud. Wõnda
 anwarimud wirulased, et
 kristlaste Jumal ükainus
 olla, niikasti daaulastel kui
 sarlastel, ja üks uok, üks

ristimike "Nagu teada,
 olid sel ajal tülid saarlaste
 ja daanlaste vahel kestima ja jätkata ja
 mõlemad püüdnud võita ja
 peale

Meie erivanemad ei seostanud
 oma kõrgemaid alluvusi mitte nii, nagu
 teised wana aja rahwad seda
 tegiwad, kuid siiski mõned
 ürtikud erandid olid ka
 meie erivanemate juures talle
 rikkas olemas. Nii xxiv, 5 m
 üeldud, et hominapoulet bestleth maal oli
 mägi ja mäga ilus mets, kus,
 kus realse rahwa jufta järel
 "Saarlaste kuu jumal sündinud

olla, keda Taarapitŕ
 kutnutakse, ja sellest kohast olla
 tema Saare maale lendamud
 Selle maa all on vist ebawere maa
 mieldud. Kui Thindren ja
 Theodorich komis besti maad ebajumela
 Taara maa saadamas rakwest
ristiid, mis estlased kaganad
olla imestanud, kui preester
jumalate pead maha rajjid,
ussunid sega enam, et weri
ei tulund

Kistium laiali laodajatele
 wasta kannemist on ka saarlaste
 juures näha, kes ka teisi
 estlasi määramiselt ki hustand
 " et wenad Daani kuuni aga

Kautsi' äis olla wõidnud
 ja kriitlased me rajadest
 wäggi ajanud " Wad
 kihustand teisi eestlasi
 kõigas maades sedasama
 tegema. Siis teesamas reutümsis
XXV 5, 8 nägiti taksil saralaste
 waelu liikumist riitumise
 wõrte ja et eestlased lootunud
 peale algamunia mässu
 " Kriitlase nime wäggi wõitets
 kõigist omest rajadest",
 millers üegi weneelased
 Wozgorodist ja Pihkwanst appi kutsuti.
 Oma naased wõitunud nad
 jälle Tagan, mis eene riitumist
 alid ja rumusehad murumaidest
 wõeti wäggi ja põletadi äis wagu

teada, meil ei manenud ei matnud
oma surmud mitte maha, vaid

jõletand äis. Mõha matnud
kõmbe tõi ristiusk nist. Püs on
seal veel üeldud, et eestlased

" on luidid ja oma majad

ja oma kantsin meega peremud

ja luuga pühastanud, ja

selkõmbe ristiusu sakramenti

hoopis oma rajadest

äis häwitada püüdnud ..... aga

üalgi ei saada nemad edespidi kriitlikku

usku vastu võtma, nii kaua kui

maa seal veel üks aastane

ehk küünlapirkune poir'ne

olemas on "

Weed põhjused, mis meil

ei manenud niimuguse

um maenukirjusele wi'nd, ei lase
 ennast kama astida. Wi

XXVIII, 8 Läägitarre

Bestlote ma laastamisest,
 põldude wõtmisest, maksudega

koormamisest. Lii Tartu

piisprowna arutamise juures piispro

Thormauni poolt " ka preestrid on

seesama piispro enese juures wõtmis

maale kutsumud ja neile kirikud

pausimiseks kinkimud, kui ka

wõtte wiil ja põldude

wõtmiseks säädumud. Bestlari

on tema ka kümnele maksu

põrast, mis ikka sumalast on

säetud alund, tarwilikku õpetusega

õpetamud, mis neiuad ouette

peale wõtnimad ja seda
 sellestsaadik iga aasta marmma
 hakkasimad "

Pellesaamis reatärnis, sp 9 räägitakse
 möega rüütliit aruamisest
 Sakalasse, mis ka tamedat marjin
 rüütliit peale heidab eestlaste
 laastamisest ja mis wiimastel
 halwa melleolu löid. Nii need
 Sakala rüütliid " wõtnid
 eestlaste käest kümnest rüütliit " Nad on
 iga sugu 7 asumisi saanud, koin
 kahjud kinni marsttud jda
 ühe kolmandiku maad eneselt
 pidama hakkanud. Treenesest
 mõista, need pidid suurel
 marmma olems, mis melle

erivanematell peale pandi ja
 mis kõik sõja kohjud nüütleid
 kiirni kastrivad

Seaturkus xxix räägitakse
 tene eestaste külade
 maha põletamisest Tartu maal ja
 lõpurs xxx, 4, 5 juustastakse
 viimastest vastu panijatest
 lastest, kes erivanemad
 me Taarapitad appi hüüdnud ja
 et lõpurs inka saarlased
 olla saanud riistlasteks,
 sõis kuuliduss, nagu hunt
 tallaks, on kippenud ise ennast ristimis
 laskma ja Taarapitad wäljse ajand

Kõike seda kokku võttes,
 mis meie esivanemate ja liivlaste
 usunditesse puutub, võiks
 järgmist ütelda: ristiusu laiali lastajate
 ülevõlpidamine tegudes ja islamilt
 päritud uue laiali lastamise
 viis sejeristade abil äratas
 rinnete rahvaste suure selle tõttu
 ristiusu vastast meeleolu. Kõige
 selle suure on lahpaühikuid
 ristiusu hindumise suure määrata
 liivlaste ja meie esivanemate
 vahel. Kuna liivlased ristiusu
 Jumalat nagu kehastades
 tahtinud, nagu Dmiina ises
 Paksamaale taats tahtinud,
 sest lapsed aga oli enamalt
 jaolt armsamine Jumalast, kui

kõrgemast nägemata olewast
 ja et Jumal ühainus on
 kõiges maades, nõise rahwast
 juures, nagu see matüürnist
XXIV näks on. Meie
 inimaneimatel oli ka oma
 wägana jumalustest teistwõrgum
 ettekujuatus, kus teistel wõrgum
 rahwastest nad ei kehtastanud neid, ega
 teeninud neid templites,
 waid hiietes. See asjaolu
 muudugi wõimaldas neile
 ka abstrahset ettekujuatus
 ja arusaamist rikkum Jumala
 kohta omendada.

Pelle kirj: s'oo" jures olen
 jäiguni' abinõusid
 tamer Jaund

1 " Zleirici Chronicon Gromiae "

2 " Läti Zleindrenu kroonika
 ehk ajaraamat " 7. Junzi tälkes

3 " Die Chronik Zleirichs
 v. Lettland " 2. Zeifung
 in Lielonds Zistoriographii
 v. Gerch. Zildebrand Hermann

4 " Die Lettenburg Natine
 und die Nationalität
 des Chroniken Zleandricus
 de Lettis " Pievers

- 5 " Ueber die bei Zedwrich
den Letzten sich findenden
Nachrichten von den Ersten "
Professor Leo Meyer
- 6 " Liv-, Est- und Kurländisches
Urkundenbuch " begründet
von F. J. v. Kunze
- 7 " Besti mütthaloogia " M. F. Zisen
- 8 Tähtsad mehed. Kunes auno: Täti
Hindrek M. F. Zisen
- 9 " Bestimaa jalusa " M. F. Zisen
- 10 " Kurländische Geschichte "
von Dr. Faust Seraphim
- 11 " Grunden der Geschichte
Liv-, Est- und Kurlands " von Z. Adorow
mit fygune Hücker?
- Tartus 9 / XI 1922

Märgurönad:

Non bis in idem

367 195

Ä Auhinnatöö

Tohver, Gustav-Theodor.
Kuidas hindasid eest-
lased ja liivlased...

1922